

STOACI UZLAŞMAYA KARŞI DELİLER KOĞUŞU ANTON ÇEHOV: PRO ET
CONTRA

Dr. Öğr. Üye. Nazan COŞKUN*

ÖZ

Stoa felsefesi, kurucusu olarak kabul edilen Kıbrıslı Zenon'dan (M.Ö. 334-262) itibaren insan varoluşunun anlamlandırılmasında öne çıkan başlıca öğretilerden biridir ve günümüzde daha çok Seneca, Epiktetos, Aurelius gibi Yeni veya Roma Stoacılığının önde gelen isimleriyle anılır. İnsan varoluşunu anlamlandırmada uzlaşmayı temel ilkeler arasına yerleştiren bu öğretiyi, insanın yazgısıyla, dışsal koşullarla uzlaşma içinde yaşamayı, doğa kanunlarına tabii olması düsturundan hareket eder. Çağdaşları tarafından kabul edilemez olarak görülen ve sert eleştirilere maruz kalan 19.yüzyıl Rus gerçekliği içinde yetişmiş, daha da önemlisi tüm dini, felsefi ve politik öğretilerden uzak olmasıyla bilinen Rus Edebiyatının usta kalemlerinden Anton Çehov'u Stoa felsefesi bağlamında değerlendirmek mümkün müdür sorusu çalışmamızın temel sorgulamasını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ana konusunu oluşturacak olan Altıncı Koğuş adlı eser, hem kahramanlar arasında geçen diyaloglar hem de açıktan Stoacı filozof Aurelius'a yapılan referanslar bağlamında böyle bir tartışmayı mümkün kılmaktadır. Eserin iki kahramanı Doktor Ragin ve hastaneye kapatılmış olmasına isyan eden *sözde deli hastası* Gromov arasında geçen ilk konuşmada temel vurgu, fıçısında dünyanın en güçlü hakanlarından bile daha mutlu yaşayan Diyojen örneğinde Gromov'un yazgısına boyun eğmesi gerektiği, uzlaşmanın kaçınılmazlığı üzerinedir. Bu çerçevede bu çalışmada insan varoluşunun anlamlandırılmasında oldukça geniş bir perspektif sunan Stoacı öğretiyi, dar anlamda Aurelius'un uzlaşma düşüncesi temelinde incelenenektir. Bu bağlamda yazarın bir stoacı olup olmadığı sorgulamasından yola çıkılarak dar çerçevede Aurelius'un felsefesi doğrultusunda Çehov'un *Deliler Koğuşu'nun* değerlendirilmesi, Stoacı yaşam algısı bağlamında sanatçıya dönük ve sosyolojik eleştiri yöntemi kullanılarak yazarın içinde yaşadığı Rus gerçekliği ve yaratıcılığı bütünlüğünde sonuca varılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stoacılık, Aurelius, Çehov, Uzlaşma, Altıncı Koğuş

STOIC RECONCILIATION VS. WARD NO. 6 ANTON CHEKHOV: PRO ET CONTRA

ABSTRACT

The Stoic philosophy, which is considered one of the main doctrines that came to the fore in the interpretation of human existence from the time of Zeno of Cyprus, who is accepted as its founder, (334-262 B.C.) is now more commonly referred to by the prominent names of New or Roman Stoicism such as Seneca, Epictetus, and Aurelius. This doctrine, which places reconciliation among the basic principles in making sense of human existence, is based on the principle of living in reconciliation with human destiny and external conditions and being subject to the laws of nature. But is it possible to evaluate Anton Chekhov, one of the master writers of Russian Literature, who was raised in the 19th-century Russian reality and regarded as unacceptable by his contemporaries and subjected to harsh criticism, and more importantly, known for being far from all religious, philosophical, and political teachings, in the context of Stoic philosophy? Ward No. 6, which is the main subject of our study, makes such a discussion possible in the context of both the dialogues between heroes and the references made openly to the stoic philosopher Aurelius. In the first dialogue between the two heroes of the work,

* Artvin Çoruh Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Batı Dilleri Ve Edebiyatları Bölümü/Rus Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, nazan_coskun@yahoo.com, Orcid ID: 0000-0001-7748-5219

Doctor Ragin and the so-called insane patient Gromov, who rebelled against his hospitalization, the main emphasis is on the inevitability of reconciliation, as in the case of Diogenes who lived in his barrel, happier than even the most powerful royals in the world. Within this context, the Stoic doctrine, which offers a broad perspective in the interpretation of human existence in our study, will be examined on the basis of Aurelius' reconciliation idea in the narrow sense. In this context, based on the question of whether the author is stoic or not, the aim of the study is to evaluate Chekhov's *Ward No.6* in the context of Aurelius' philosophy in a narrow framework and to reach a conclusion in the integrity of the Russian reality and creativity that the author lived in by using the artist-oriented and sociological criticism method in the context of Stoic perception of life.

Keywords: Stoicism, Aurelius, Chekhov, Reconciliation, Ward No. 6

Giriş

Kadim dinlerde yaratımın tacı, felsefi sistemlerde temelde akıl sahibi varlık olarak tanımlanan insanın; varoluşu ve yaşamını anlamlandırma çabası, felsefi öğretilerin gelişiminin başlıca unsurlarından biridir. Bu doğrultuda adını Yunan mimarisinden alarak gelişen Stoacılık, Antik çağdan günümüze insan varoluşunun anlamlandırılması bağlamında önde gelen öğretilerden biri olarak karşımıza çıkar. Günümüzde daha çok Lucius Seneca (M.Ö.4-M.S.65), Epiktetos (M.S.55-135) Marcus Aurelius (M.S.121-180) gibi Yeni veya Roma Stoacılığının ünlü isimleriyle anılan Stoacı öğretisi, kendi içinde üç döneme ayrılan oldukça köklü bir öğretilerdir ve Kıbrıslı Zenon (M.Ö. 334-262) tarafından temellendirilen erken dönem Stoacılıktan itibaren yaşamın, varoluşun anlamlandırılmasına yönelik oldukça geniş bir perspektif sunar. Ne var ki bu geniş perspektif, bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bu çerçevede çalışmamız kapsamında incelememiz Stoacı öğretinin Marcus Aurelius tarafından temsil edilen kanadı bağlamında uzlaşma ilkesi temelinde yürütülecektir. Bu seçimi belirleyen unsur ise Anton Çehov'un (1860-1904) ele alacağımız Altı Numaralı Koğuş (Palata No: 6, 1892) adlı eserinde doğrudan Aurelius'a gönderme yapmış olması ve eserin ana sorgulamalarının varoluşsal koşullarla uzlaşma ilkesi üzerine temellenmesidir.

1904 yılında 20.yüzyılın hemen başında yaşama veda eden Anton Çehov'u doğrudan bir felsefi öğretiler çerçevesinde tartışmak ilk bakışta paradoksal görünmektedir. Zira yazar, genel olarak tüm dini, felsefi ve politik öğretilerden uzak oluşu ile bilinir. Ne var ki çağdaş araştırmaların da gösterdiği üzere Çehov aslında meta öğretilerden uzak bir yazar olarak tanımlanabilirken, meta öğretileri görmezden geldiğini de söylemek mümkün değildir. Yine de döneminin pek çok çağdaşında özellikle de Fyodor Dostoyevski'nin romanlarında yer alan Pro et Contra: Lehte ve Aleyhte karşıtlığı Çehov'da böylesi bir açıklıkla söz konusu değildir. Çehov'u çağdaşlarından ayıran ve yaşamı anlamlandırmak üzerine kurulu olan dolayısıyla bir umut, anlam yaratmaya çabalayan felsefi tartışma bağlamında ele almayı zorlaştıran bir diğer etmen, Rus düşünür Lev Şestov'un sözleriyle yazarın "ümitsizliğin sözcüsü" olarak görülmesidir. Şestov bu konuda şöyle yazar:

"Çehov ümitsizliğin sözcüsüdür. Neredeyse yirmi beş yıllık edebiyat kariyeri boyunca inatla, tek bir şey yapar: Şu ya da bu şekilde insan umutlarını öldürür. Çehov'un yaratıcılığının özü burada saklıdır" (Şestov 1996:185).

Düşünür'e göre Çehov, eserlerinde daima pusuda bekleyen, insani umutları gözlemleyen ve tuzağa düşüren bir yazardır. Sanat, bilim, aşk, ilham, idealler, gelecek, modern ve geçmiş insanlığın tesellisi olan tüm sözler, Çehov onlara dokunduğu anda solar, kaybolur, ölür ve elinde her şeyin öldüğü Çehov, bu sanatta bir virtüözdür (Şestov 1996: 186). Peki, bu durumda yaşamı anlamlandırmaya dayanan Stoacı uzlaşma ilkesini Çehov ile özdeşleştirmek nasıl mümkün olacaktır? Yazarın ele alacağımız Altıncı Koşuş adlı eseri Stoacı felsefe çerçevesinde hem kahramanlar arasında geçen diyaloglar hem de açıktan Aurelius'a yapılan referanslar bağlamında tartışmayı mümkün kılmaktadır. Yazarın Yalta'da bulunan müzesinde Marcus Aurelius'un Düşünceler adlı eserinin bir kopyasının ve Çehov'un esere dair çok sayıda notunun bulunması (Sobennikov 2008: 174-186) da bu incelemeyi anlamlı kılan bilgiler arasındadır. Bu doğrultuda öncelikle Stoacı uzlaşma ilkesinin incelenmesi ardından Çehov'un Deliler Koşuşu'nun bu bağlamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.Stoacı Uzlaşma ve Deliler Koşuşu

Aurelius'un savunduğu Stoacı uzlaşma ilkesi nedir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için öncelikle Aurelius'un Stoacı öğretisinin yaşama karşı duruşunun anlamlandırılması bir gereklilik haline gelir. Aurelius felsefesinde Stoacı öğretinin dinsel yanı ağırılık kazanırken bu çerçevede düşünür, ahlaklı bir yaşamı merkeze yerleştirir. Bu noktada dış etkenler, kötülük gibi kavramlar Aurelius'un ahlaklı yaşam öğretisinde temel tartışma konusu haline gelir. Düşünürün kötülüğe yaklaşımı Stoacı uzlaşma ilkesi ile aynı düzlemde. Yaşamın içinde kötülüğün de varlığını kabul eden Aurelius, bunu yaşamsal akışın doğal parçası olarak betimler:

“Sende hoşnutsuzluk uyandıran şey nedir? İnsanların kötülüğü mü? Şunları anımsa: Ussal varlıklar birbirleri için doğmuşlardır; hoşgörü adaletin bir parçasıdır; insanlar istemeden kötülük yaparlar; birbirleriyle savaşırlar, birbirlerinden kuşkulanırlar, nefret ederler, birbirlerini yaralarlar, en sonunda da ölür, toprağa dönüşürler. Bir düşün bunu ve artık yakınma!” (Aurelius 2004: 55-56).

Alıntıdan görüldüğü üzere Aurelius, “yakınma” sözcüğü ile vurguladığı bir uzlaşma ilkesi öne sürer. Zira onun için mesele başımıza gelenler değildir, kötülük bağlamında ele alırsak, mesele kötülük değildir. Mesele bizim kötülüğe veya başımıza gelen olaya olan yaklaşımımızdır:

“Varsın dışarıdan bedenimin organlarına zarar verecek her türlü kötülük başıma gelsin; organlarım isterlerse yakınsınlar. Bana gelince, başıma gelenin bir kötülük olmadığını düşünürsem, ondan hiçbir zarar görmem; bunu düşünmemek bana bağlıdır” (Aurelius 2004: 92).

Bu doğrultuda Aurelius'un uzlaşma ilkesi, yaşamımızda başımıza gelen olayları bilemeyiz veya başımıza her şey gelebilir önemli olan olaylar değil olaylara karşı tutumumuzdur bağlamında açıklanabilir. Nitekim Aurelius, dış nedenlere bağlı olarak yaşadığımız sıkıntıların aslında özünde bu nedenlerden değil de bunlara dair yargılarımızla alakalı olduğunu söyler: “Dışsal şeyler zihnini etkilemez, her zaman onun dışında, devinimsiz kalırlar; bütün tedirginlikler içimizdeki düşünceden kaynaklanır” (Aurelius 2004: 56).

Peki, Anton Çehov'un Altıncı Koğuş adlı öyküsü bağlamında *deliler koğuşunda* bu Stoacı uzlaşma nasıl yer bulabilir? Eserin iki temel kahramanı Doktor Ragin ile hastası Gromov'un yaptığı sohbet bağlamında Stoacı aklın uzlaşma ilkesi ve kaderci kayıtsızlığı buna itiraz eden sözde hasta bir zihnin felsefi tartışması olarak okunabilir mi? Çalışmamızın ana konusunu bu sorgulama oluşturmaktadır. Ne var ki öncelikle Çehov'un eserinde bu sorgulamanın bireysel bağlamından ziyade toplumsal-politik bağlamına değinmek gerekmektedir. Eserin yayımlanır yayımlanmaz Rusya'yı derinden sarsması ve Rus yazar Nikolay Leskov'un, "6 Numaralı Koğuş bizlerin karakteri ve arzularının genel yansımasının minyatürüdür. 6 numaralı koğuş her yerde. O Rusya" (Nikolayeva 1990:387) sözleri söz konusu toplumsal bağlam analizi bakımından oldukça önemlidir. Bir diğer Rus araştırmacı G. Berdnikov'a göre de eser öncelikle Büyük Sahalin'in yani Çarlık Rusya'sının betimine adanmıştır (Berdnikov 1970:302). Eserde toplumsal yaşamda hüküm süren adaletsizlik, keyfi irade, merkezi öge olarak karşımıza çıkar. Eserin iki temel kahramanından biri olan İvan Dmitriç Gromov, 33 yaşında eski bir icra memurudur. Sürekli izlendiği saplantısından kurtulamayan Gromov, sonunda kendini deliler koğuşunda bulur. Ancak Gromov'u diğer hastalardan ayıran belirgin özellikleri içinde bilhassa bilgeliği deliler koğuşu ile bütünsel bir zıtlık içinde anlamlıdır. Nitekim Çehov, sözde deli Gromov'un anlattıklarını kâğıda aktarmak oldukça güçtür der ve şöyle açıklar kahramanının genel temalarını:

"İnsanoğlunun alçaklığı, gerçeği çiğneyen zorbalığı, zamanla yeryüzüne egemen olacak yepyeni, güzel bir yaşam, insana her an acımasızlığı, katı yürekliliği anımsatan demir parmaklıklar..." (Çehov 2006: 263).

Peki, bu bilge deli, nasıl düşmüştür deliler koğuşuna? Aslında Gromov varlıklı bir memur ailesinde dünyaya gelir. Ne var ki Gromov'un mutlu aile tablosu, kardeşinin veremden ölmesi ile başlayan felaketler zinciri babasının zimmete para geçirme suçundan mahkemeye verilmesi ve hastane revirinde ölmesiyle devam eden süreçte paramparça olur. Gromov annesi ile parasız pulsuz ortada kalır. Petersburg Üniversitesinde öğrenci olan Gromov, yeni koşullarda hayata tutunmaya çalışırken özel dersler vererek annesine bakmaya başlar. Ancak bu zorlu şartlara dayanamayarak üniversiteyi bırakıp memleketine dönen ve öğretmenlik yapmaya başlayan Gromov'un sağlığı giderek kötüleşmeye başlar. İşine, yaşamına yabancılaşan Gromov, bu sırada annesinin de ölmesiyle aylarca sefil bir yaşam sürer. Sonunda kendisine bir icra memurluğu işi bulur ancak bu zorlu dönemin neticesinde bozulan akıl sağlığı sebebiyle işten çıkarılır.

Çehov'un öyküsünün buraya kadar olan içeriği göz önüne alındığında Gromov; maddi, manevi felaketlerin üst üste gelmesi neticesiyle aklını yitirmiş biri olarak düşünülebilir. Ancak öykünün devamında yazarın aktardığı bilgiler Gromov'un ilk gençlik zamanlarından beri aslında içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış biri olduğunu gösterirken başlıca sorun olarak ise toplumsal adaletsizlik vurgusu öne çıkar. Nitekim Çehov şöyle yazar:

"Onun düşüncelerine göre halk büyük amaçlar taşımadan yaşıyordu; gününü gün etmeye bakan bu insanlar yaşamlarına renk katmak için zorbalığa başvuruyorlar, kendilerini anlamsızca işrete veriyorlardı. ... Alçakların karnı tok, sırtı pekti; namuslu insanlar ise yarı aç dolaşıyordu" (Çehov 2006: 264).

Burada sorgulanması gereken ana sorunsallardan biri adalete olan inancın yitirilmesidir. Zira Gromov, adaletten bahsetmenin mümkün olmadığını düşündüğü bir toplum yaşamı betimler:

“Toplum her türlü şiddeti, zorbalığı en akıllıca, en işe yarar davranış saydığına; bütün barışçıl çabalar, mahkemelerin aklama kararları halkın homurdanması, kin duygularının kabarması için yettiğine göre adaletin sağlanacağını düşünmek biraz gülünç kaçmıyor mu?” (Çehov 2006: 266).

Nihayetinde Gromov, ara renkleri bulamadığı, her şeyin bembeyaz ve kapkara olduğu bir dünya algısında iki tarafta da yer almayı başaramaz. Bir sabah işe giderken karşılaştığı bir mahkûmdan sonra suç kazara, elde olmadan da işlenebilir saplantısına düşer ve ait olmadığı toplumsal yaşam eşliğini atlar. Bir süre sonra ise Deliler Koğuşunun misafirleri arasında yerini alır.

Önemli olanın yaşamın sundukları, dış etkenler olmadığını; bizim bunlara dair yargılarımız olduğunu savunan Aurelius’un Stoacı öğretisi çerçevesinde değerlendirildiğinde Gromov, toplumsal yaşama karşı başarısız bir karakterdir. Ancak Aurelius’un Stoacı yaklaşımı bağlamında başarısız olarak tanımlayabileceğimiz Gromov’un gerçekten başarısız bir deli mi yoksa bir bilge mi olduğunu anlamlandırmak için eserin Stoacı kahramanı Doktor Ragin’i tartışmaya dâhil etmek gerekmektedir. Bu çerçevede Stoacı uzlaşma ile deliler koğuşu kahramanının toplumsal boyuttaki tartışması, ikinci kahraman Doktor Ragin ile bireysel boyuta taşınır. Gromov’un doktoru olan Ragin, en az hastası kadar içinde yaşadığı toplumsal koşullara yabancılaşmış, yalnız biridir. Ancak Gromov ile tanışana kadar Stoacı uzlaşma felsefesi içinde yaşamını idame ettirmektedir. Hasta ve doktor arasındaki ilişki uzlaşma ve çatışma denkleminde bireysel dünya duyumsayıları bağlamında gelişir. Gromov, onları deliler koğuşuna kapatmaların kendilerinden katbekat aşağıda insanlar olmalarına rağmen neden kapatılmadıklarına isyan eder. Deli olarak yaftalanıp hastaneye kapatılmasına rağmen tüm çevresine ve yaşama dair derin bir adalet arayışı içindedir. Ragin ise bütünsel bir kayıtsızlık ve uzlaşma içindedir. Gromov’un mantık arayışındaki isyanına karşılık: “Hastaneye düşmenin ahlakla, mantıkla bir ilgisi yok. Her şey rastlantıya bağlı. Yakaladıklarını buraya tıklarlar, yakalayamadıkları dışarıda özgür dolaşır” (Çehov 2006: 288) diye cevap verir.

Rastlantıya boyun eğmek istemeyen Gromov’a Ragin’in tavsiyesi hastanede kalması gerektiğine kendisini inandırarak yazgısına boyun eğmesidir. Zira Ragin, bütünsel bir stoik yaklaşım içinde dış koşullardan bağımsız, zihinsel bir uzlaşmayı savunur. Fıçısında yaşayan Diyojen’i örnek gösteren Ragin’e göre demir parmaklıklar arkasında bile mutlu olmak mümkündür. Nitekim Gromov, deliler koğuşunun atmosferinden yakınırken Ragin ona şöyle cevap verir: “Sıcak, rahat bir çalışma odasıyla bu koğuş arasında bir ayırım görmüyorum. Huzur, dinginlik her şeyden önce insanın içinde olmalı” (Çehov 2006: 294).

Ragin’in bu sözleri, Aurelius’un “dışsal şeyler zihni etkilemez, her zaman onun dışında, devinimsiz kalırlar; bütün tedirginlikler içimizdeki düşünceden kaynaklanır” (Aurelius 2004: 56) sözlerinin edebi aktarımı gibidir adeta. Nitekim Ragin doğrudan Aurelius’tan alıntı yapar ve düşünürün şu sözlerini aktarır: “Zihninde varlığını

düşündüğün için ağrı vardır. Onu irade gücünle başka türlü görmeye çalış, tümüyle akıldan çıkar, sızlanmayı bırak, ağrı kendiliğinden diner” (Çehov 2006: 295).

Ragin'in bu argümanları üzerine iki kahraman arasında doğrudan Stoacı uzlaşma ilkesine dair bir tartışma başlar. Gromov, Ragin'in savunduğu Stoacı öğretinin donmuş, yaşam gerçeklerine uymayan bir öğreti olduğunu söyler. Ragin için ise gerçekleriyle uzlaşmaktan başka, yaşamını anlamlandırmanın bir yolu yoktur. İçinde yaşadığı gerçekliğin korkunç yüzünü görür ama ya kabullenecek ya da başka bir yüzyılda yaşamış olması gerektiğini düşünerek kendini avutacaktır. Ragin iki yolu birleştirir düşüncelerinde:

“Yararsız bir görevde çalışıyorum. İnsanları aldatmaktan başka bir iş yapmadığıma göre aldığım para haksız, onursuzca davrandığım kesin! Tek başıma büyük bir zarar vermiyorum ama kendim de toplumsal kötülüğün bir parçasıyım. İlçedeki bütün memurlar benim gibi, hepimiz beleşten aylık alıyoruz. Bu duruma göre onursuzluk yalnız benim suçum değil, zamanımızın yüz karası, dünyaya iki yüzyıl sonra gelseydim bambaşka bir insan olurum...” (Çehov 2006: 285).

Oysa Gromov'a göre gerçek yaşamın özü uzlaşma, itaat değil; tepkidir. Ona göre her şeyi sükûnetle, doğal bir biçimde karşılamak yaşamak demek değildir.

“Yaşamın özü... İç etkenler, dış etkenler... Kusura bakmayın, bunlardan pek bir şey anlamıyorum. Anladığım, bildiğim tek şey tanrının beni sımsıcak kanla, sinirlerle birlikte yarattığıdır. Bu canlı dokular, eğer yaşama yetenekleri varsa, çeşitli uyarılara karşı gerekli tepkiyi gösterecektir. İşte aynı tepkiyi ben de gösteriyorum! Bir yerim ağrıdığına bağırp sızlanıyorum, ahlaksızlığa nefretle karşılık veriyorum. Bana göre gerçek yaşamın özü budur. Bir canlı varlık ne denli eksik yaratılmışsa, o denli duyarsız olur; yapısının gelişip serpilmesiyle duyarlılığı, tepki gösterme gücü artar. ... Acıya değer vermemek için durumunuzdan sürekli memnun olmak, her şeyi doğal karşılamak yani şu yaratığın durumuna düşmek gerekir. Ya da acılar içinde öyle kavrulmalısınız ki, hiçbir şey duymayasınız. Başka bir deyişle yaşamıyorsunuzdur artık (Çehov 2006: 295-296).

Gromov'a göre, zenginliği, yaşamın rahatlığını savunan, acıyı ve ölümü hor görmeyi vaaz eden öğretiler, derinden anti-demokratiktir ve büyük çoğunluk için tamamen anlaşılmazdır, zira bu çoğunluk aslında ne zenginliği ne de yaşamın konforunu hiçbir zaman bilmemiştir. Acıyı küçümsemek, onun için yaşamın kendisini hor görmek anlamına gelir, çünkü bir insanın tüm varlığı açlık, soğuk, küskünlük, kayıp ve Hamlet'in ölüm korkusundan oluşur (Berdnikov 1970: 317). Onun için yaşam Hamlet gibi titremektir ve bunu göremeyen Ragin'e şöyle isyan eder:

“Biz burada demir parmaklıklar arkasında inim inim inleriz. Ama size göre hava hoştur, böyle şeyler önemli değildir. Neden mi? Pis kokulu koğuş ile sıcaklık çalışma odası arasında bir ayırım görmezsiniz de ondan. Aman ne kullanışlı bir felsefeymiş sizinkisi! Hem çalışmak gerekmez, hem vicdanınız rahat, üstelik de bilgelikte üstünüze yoktur” (Çehov 2006: 299).

Gromov, Ragin'in dünyevi yaşamı anlamlandırmak için başvurduğu stoik kabullenişe, uzlaşmaya karşı çıkarken sadece dünyevi yaşamla sınırlı kalmaz, bu dünyada asla adaleti bulamayacağını bilinciyle isyan ederken öteki dünyaya da

siğınmaz, aksine öteki dünyadan dahi bir hortlak olarak gelip huzur vermeyeceğini söyler:

“Lanet olası yaşam. En acı yanı da çekilen ıstıraplara karşılık bir ödül verilmemesi! Müzikli oyunlarda olduğu gibi her şey görkemli bir gösteriyle değil basit bir ölümle bitiveriyor. ... Ama istediklerini yapsınlar. Kim bilir belki de öbür dünyada yüzümüz biraz güler. Bir yolunu bulup öbür dünyadan sık sık bu dünyaya geleceğim. Bu namussuzlar hortladığımı görüp ödleri patlasın, korkudan saçları bembeyaz olsun!” (Çehov 2006: 322).

Ne var ki iki dünyada adaleti aramaktan vazgeçmeyen, Hamlet gibi titreyerek de olsa gerçekten yaşamak isteyen Gromov, Ragin konusunda yanılır. Zira Gromov’a göre Ragin’in sığındığı kullanışlı felsefenin izole duvarları zannettiği gibi onu vicdanın sesinden, adalet ve anlam arayışından koparmayı başaramaz. Ragin’in emekliye ayrılması, ne emekli maaşı ne de toplu bir ödeme almaması, parasız, evsiz barksız ortada kalması ile gelişen düşüş süreci, üzüntü ve şaşkınlıkla kendi kendine; “Yaşamın özünü kavramaya çalışan, olaylara bir filozof kayıtsızlığıyla yaklaşım akıl yolundan ayrılmayan o muydu? (Çehov 2006: 317) diye sormasıyla devam eder. Nihayetinde deliler koğuşuna adeta kandırılarak tıklan Ragin, süreç içerisinde hala eski düşüncelerinde teselli bulmaya çalışır: “Ne olacak hepsi bir. Ha frak giymişsin, ha üniforma, ha hasta sabahlığı... Ne fark eder?” (Çehov 2006: 321) Ancak koğuş bekçisi Nikita’nın yumrukları Ragin’in uyanışını hızla tamamlayan etkenler olarak ortaya çıkar. Böylece kaba ve zalim gerçeklik, Ragin’in sığındığı Stoacı uzlaşmaya dayanan felsefi düzenekleri ortadan kaldırır.

2.Pro Et Contra: Çehov Bir Stoacı Mıdır?

Çalışmamızın başında vurguladığımız üzere Çehov’da Pro Et Contra: Lehte ve Aleyhte çelişmesini açıkça görmek oldukça zordur. Doktor Ragin ve hastası Gromov arasındaki tartışma ve doğrudan Aurelius’a yapılan referanslar bağlamında değerlendirildiğinde ilk bakışta Çehov’un Ragin’in söylemleri çerçevesinde bir Stoacı olduğu görülür. Ancak eserin sonunda Ragin’in de deliler koğuşuna kapatılması ve burada yaşama veda etmesi bu ilk izlenimi anında çürütür. Peki, Çehov iki kahramanı arasında geçen güçlü tartışmada nerede durmaktadır?

Rus araştırmacı A. Skaftıymov’a göre doktorun Aurelius’a yaptığı referanslar bağlamında Çehov’un eserde Stoacı öğretiyi savunduğu veya bir Stoacı olduğu düşüncesi temelsizdir. Araştırmacıya göre Ragin, kötülüğün kaçınılmaz olduğu, insan ıstırapının ortadan kaldırılamayacağı, her koşulda insanı ölümün beklediği, hayatın kasvetli tuzağındaki tek kurtuluşun yalnızca zihinsel zevklerde bulunabileceğini gerekçesiyle kendisini tüm ahlaki yükümlülüklerden ve hayata müdahaleden kurtarır (Skaftıymov 1972:382).

Bu doğrultuda Aurelius ve Ragin’in akla-zihne olan yaklaşımı bağlamında Rus araştırmacının görüşlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Stoacı akıl, en genel haliyle değiştirilemeyecek olaylara karşı uygun tutum oluşturabilen böylece eylemleri etkisiz hale getirebilen bir akla gönderme yapar. Aurelius için akıl-zihin insan yaşamına yön veren yegâne güçtür: “Zihin, etkinliklerinin karşısına çıkan engel her ne olursa olsun, onu tersine çevirme ve amacına uygun duruma getirme yetisine sahiptir”

(Aurelius 2004:74). Düşünür, insan yaşamına yön veren bu yegâne gücün yani ussal ve zihinsel etkinliğin başlıca özelliği olarak da kendine sınırlar koymak ve hiçbir zaman hayvansal doğamıza ait olan duyguların ya da içgüdülerin etkisine yenik düşmemek olduğunu belirtir. Böylece akılı, insan varoluşunun ayırt edici özelliği olarak tanımlar.

Doktor Ragin de “Dünyada insan aklının ortaya koyduğu değerler dışında ilginizi çekecek önemli bir şey bulamazsınız. Akıl insanlar ile hayvanları birbirinden ayıran en keskin ölçüdür” (Çehov, 2006: 279) sözleriyle Aurelius ile aynı düşünceleri paylaşır. Böylece Skaftıymov’un görüşlerine Aurelius ve Ragin’in akla-zihne olan yaklaşımı bağlamında bütünsel olarak katılmanın mümkün olmadığı görülmektedir. Zira Ragin açıkça Aurelius ile aynı tarafta yer almaktadır. Ancak düşünce bağlamı aynı olsa da bu düşüncelerin amaç ve anlamsal bağlamını da değerlendirmek gerekmektedir. Bu anlamsal bağlam bizi Stoacı uzlaşma düşüncesine geri götürür. Zira Stoacı düşüncede akıl, insanı uzlaşmaya yönelten güçtür, Ragin de uzlaşmadan söz eder ve akılı temel ölçüt olarak alır. Ne var ki Stoacı uzlaşmanın temel amacı; erdemli yaşam idealine ulaşmaktır. Peki, Doktor Ragin de bu Stoacı amaçtan mı hareket eder? Skaftıymov’a göre hayır, bu düsturdan hareket etmez. Araştırmacıya göre Ragin’in, uzlaşmadan, itaatten, kendi içinde huzuru bulma olasılığından söz etmesi ahlaki tatmin anlamında değil, sadece entelektüel, tutkusuz bir tefekkür anlamında bir tür savunmadır. Herhangi bir ahlaki kaygı olmaksızın, tamamen zihinsel, tefekküre dayalı-bilişsel bir anlayış içinde "hayatın kavranması" onu cezp eder. Ragin, ahlaki mükemmelliğin görevlerinden bahsetmez. Onun çileciliği, Diyojen’e atıfta bulunulması ahlaki güdülerden kaynaklanmaz. Onun "iyiliği" bir ahlaki yücelik derecesi değildir. Ragin, karamsar ve entelektüel bir hedonisttir. Bu niteliler bağlamında Marcus Aurelius ve Ragin arasında bir benzerlik ilişkisi kurmak mümkün değildir.

Stoacı uzlaşma ilkesinin anlamsal, amaçsal bağlamında Ragin ile Aurelius arasında bağ kurulamayacağı noktasında Rus araştırmacıya katılmak mümkündür. Zira Aurelius’un temsil ettiği Stoacı yaşam duyumsayışında erdem, en önemli öge olarak karşımıza çıkarken erdemli yaşama ulaşma idealini ise ruhun ölümsüzlüğü düşüncesine inanmak oluşturur. Oysa Doktor Ragin, ruhun ölümsüzlüğüne inanmaz. “Maddenin dönüşümünde ölümsüzlüğü görmek, içindeki kemanın kırılıp bir işe yaramaz hale gelmesinden sonra keman kılıfına parlak gelecek biçmek kadar gülünçtür” (Çehov 2006: 283) sözleri Ragin’in ruhun ölümsüzlüğüne değil de maddenin dönüşümüne inandığını gösterir. Bu bağlamda Skaftıymov’un başlangıçta belirttiği üzere Ragin, Aurelius’tan farklı olarak aslında uzlaşmadığı gerçeklikte sadece uzlaşma ilkesi ile maddesel dönüşümünü beklemekte, zihinsel tefekkürle yaşama tutunmaktadır. Ragin’de erdemli yaşama dayanan ahlaki kaygı pasif, zihinsel alanda kalırken Aurelius’da yaşamın amacıdır ve aktif bir çağrı içerir. Aurelius’un sözleriyle onun kutsal erdemdir: “Erdem en kutsal şeydir” (Aurelius 2004:81). Bu çerçevede sonuç olarak araştırmacıya göre Deliler Koğuşunun doktoru Ragin ile Aurelius’un Stoacı öğretisi arasında bağ kurmak temelsiz iken burada bağ kurulması gereken asıl öğretisi A. Schopenhauer’in kötümser felsefesidir. Ne var ki bu noktada araştırmacı Skaftıymov’un bu görüşü ile ilgili yeni bir tartışma ortaya çıkar. Skaftıymov, Ragin’in düşüncelerinin Aurelius ile bağı olmadığını savunurken Ragin’in düşüncelerini Schopenhauer’in kötümser felsefesine bağlar ancak Roma Stoacılarının özellikle de Marcus Aurelius’un öğretilerinin karamsarlıkla, kötümserlikle nitelendirilmesi pek çok çalışmanın ortak

motifi olarak karşımıza çıkar. Örneğin A.A.Stolyarov, Roma Stoacılığını trajik umutsuzluk sözcükleri ile betimler (Stolyarov, 1995: 321). Bir diğer Rus araştırmacı A.Losev, dar anlamda Aurelius'un felsefesini bütünsel bir çaresizlik, zayıflık, umutsuzluk bağlamında temellendirir (Losev 2010: 289-323). Bu örnekler elbette çoğaltılabilir ancak çalışmamızın sınırları dışındadır. Zira bizi ilgilendiren Skaftıymov'un yaklaşımlarını değerlendirmektir ve buradan şu sonuca varabiliriz. Skaftıymov'un yaklaşımını tartışmalı kılan ana öge ayrışmanın temel noktası olarak kötümserlikle Stoacı uzlaşmayı almasıdır. Oysa kanımızca ayrışmanın temelini Stoacı uzlaşma ilkesi ile teslimiyet ilkesinin farklılığı oluşturmaktadır.

Bir diğer Rus araştırmacı A.Sobennikov, Skaftıymov'dan tamamen ayrılarak Çehov'un bir Stoacı olup olmadığı sorusuna olumlu yanıt verir. Araştırmacı, Çehov'un sanatsal irfanında hiçbir felsefi sistemin tam olarak kabul edilmediği bilgisinin altını çizerek yine de Aurelius ile etkileşim bağlamında kesinlikle güçlü bir kırılmanın yaşandığını belirtir. Ne var ki Sobennikov, Çehov'u bir Stoacı olarak kabul etse de Çehov'un varlığın bütünlüğünü anlamada Aurelius ile örtüşürken, bütünlüğün biçimlerini ve ruhun ölümsüzlüğünü anlamada soruyu açık bıraktığının da altını çizer (Sobennikov 2008: 174-186)

Sonuç

Bu değerlendirmeler sonucunda Çehov bir Stoacı mıdır sorusuna geri dönersek bu soruya yanıtımız hayır, Çehov bir Stoacı değildir olacaktır. Bizi bu değerlendirmeye götüren birincil veri, Stoacı öğretiyi savunan Doktor Ragin'in hazin sonudur. Bunun yanı sıra Çehov 11 Nisan 1889 yılında A.Surovin'e yazdığı mektuplarından birinde doğrudan Stoacılara gönderme yaparak kendisini bir filozoftan çok Potemkin olarak tanımlar.

“Ah Mark Aurelius Antonin! Ey Epiktetos! Bunun bir talihsizlik olmadığını biliyorum, sadece benim görüşüm; Bir sanatçıyı kaybetmenin bir sanatçıyı geri getirmek anlamına geldiğini biliyorum, ama ben bir filozoftan çok Potemkin'im ve ruhumda böyle bir cüret olmadığına yazgının gözlerine cesaretle bakamıyorum” (Çehov 1976, 189).

Çehov'un kendisini Rusya tarihinden bir general olan Potemkin'e benzeterek Aurelius'tan ayırması aslında ironiktir, zira Aurelius bilinen en iyi Roma imparatorlarından biridir. Ancak çalışmamız kapsamında önemli olan sorunsal bu değildir. Çehov Aurelius'taki filozof ruhu kendinde bulamaz kanımızca. Ne var ki onu Stoacı öğretiden ayıran bulamadığı bu ruh değildir. Çehov'u bir Stoacı olarak kabul etmeyi olanaksız kılan bir diğer etmen çalışmamızın başında vurguladığımız üzere Altıncı Koşuş'un toplumsal-politik bağlamdaki anlamıdır. Çehov her ne kadar çağdaşları gibi açıkça bir Pro et Contra çatışmasına girmese de pek çok eserinde olduğu gibi Stoacı uzlaşmayla kabullenemeyeceği Rus gerçekliğini büyük bir ustalıklı betimleyen iki yüzyılın kesişme noktasında yaşamış büyük bir dehadır. Aurelius'un savunduğu “Zihninde varlığını düşündüğün için ağır vardır” uzlaşması, sözde deli Gromov'un güçlü argümanlarından gördüğümüz üzere 19.yüzyıl Rusya'sının Rus gerçekliğine gözlerini kapatamayacak olan Çehov için mümkün bir uzlaşma olarak görünmemektedir.

KAYNAKÇA

- Aurelius, Marcus. 2004. Düşünceler, Çev. Şadan Karadeniz İstanbul: YKY.
- Berdnikov, G. 1970. A.P.Çehov ideyniye i tvorçeskiye iskaniya, Leningrad: Hudojestvennaya literatura.
- Çehov, Anton. 2006. Bütün Öyküler 1891-1893, Çev. Mehmet Özgül, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çehov, Anton. 1976. Polnoye sobraniye soçinenii i pisem v 30 t. Tom 3, Moskva: Nauka.
- Losev, A.F., 2010. Ellinistiçeski-rimskaya estetiki, Moskva, Mıysl.
- Nikolayeva, P. A., 1990. Ruskiye pisатели, Tom II Moskva: M- Ya. Prosveşeniye.
- Skaftıymov, A., 1972. Nravstvenniye iskaniya russkih pisateley, stati i issledovaniya o russkih klassikah, Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Sobennikov, A.S.. 2008. "A.P.Çehov i stoiki", Filofiya Çehova Materialıy majdunarodnoy nauçnoy konferentsii, (İrkutsk, 27 İyunya-2 İyulya 2006 g.), İrkutsk: İrkut. Gos.un-ta, s. 174-186.
- Stolyarov, A.A., 1995. Stoya i stoitsizm, Moskva: AO "Kami Gruş".
- Şestov, Lev. 1996. Naçala i kontsiy, Soçineniya v dvuh tomah Tom II, Tomsk: Vodoley.